

ΜΑΝΟΥΪΛ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥ
ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΚΑΝΩΝ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΕΡΑΓΙΑΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ
ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΝΙΚΟΛΑΟΝ

Ο εξεταζόμενος κανόνας αποτελεί έργο του μεγάλου ρήτορος Μανουήλ του Κορινθίου¹, ενός συγγραφέως πολυγραφώτατου, ο οποίος έζησε και έδρασε στα τέλη του ιε' και στις αρχές του ιστ' αιώνας.

Για τον βίο του ρήτορος δεν υπάρχουν πολλές πληροφορίες. Ωστόσο, αξιόλογες πηγές της εποχής του μας καθιστούν σαφές ότι ο Μανουήλ γεννήθηκε το δεύτερο μισό του ιε' αιώνας και τα χρονικά όρια ακμής του ορίζονται ανάμεσα στα έτη 1482-1531. Στα χρόνια αυτά υπήρξε οφφικιάλιος της Μεγάλης Εκκλη-

1. Περί του βίου και του έργου του Μανουήλ του Κορινθίου βλ. Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, *Μανουήλ ο Κορίνθιος και εν ύμνογραφικόν αὐτοῦ πονημάτων*, *Επετηρίς Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσός* 6 (1902) σσ.71-102, Χ.Γ. Πατρινέλη, *Δύο ανέκδοτα κείμενα περί του Μανουήλ Κορινθίου*, *Πελοποννησιακά* 8 (1971) σσ.137-146. Χ.Γ. Πατρινέλη, *Οι μεγάλοι ρήτορες Μανουήλ Κορίνθιος, Αντώνιος, Μανουήλ Γαλησιώτης και ο χρόνος της ακμής τους*, *ΔΙΕΕ* 16 (1962) σσ. 17-38. Α. Παναγιώτου, *Μανουήλ Κορινθίου ακολουθία Ἰωάννου νεομάρτυρος τοῦ ἐν Σέρραις*, *ΕΕΒΣ* 47 (1987) σσ.423-445. Τ. Καραναστάση, *Ένας νεομάρτυρας στις Σέρρες του β' μισού του 15ου αιώνα. Ο άγιος Ἰωάννης ο Σερραίος και η ακολουθία του, έργο του Μεγάλου Ρήτορος Μανουήλ του Κορινθίου*, *Βυζαντινά* 16(1991) σσ. 197-262. Χ.Γ. Πατρινέλη, *Ειδήσεις για την ελληνική κοινότητα της Προύσας (15ος-17ος αιών.)*, *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 7 (1988-1989) σσ.9-50. Δ. Στρατηγόπουλου, *Ανέκδοτοι βυζαντινοί κανόνες, Διορθώσεις και προσθήκες*, *Βυζαντινά* 20 (1999) σσ.260. Δ. Σοφianoύ, *Ο Νεομάρτυρας Μιχαήλ Μαυροειδής ο Αδριανουπολίτης. Ανέκδοτα Αγιολογικά κείμενα του Μεγάλου Ρήτορος Μανουήλ Κορινθίου κ.α.*, *Θεολογία* 54(1983) σσ. 791-793, 55(1984) σσ.435-458. Δ. Σοφianoύ, *Ο νεομάρτυρας Μιχαήλ ο εξ Αγραφών και ο συντάκτης του βίου του*, *Byzantinisch - Neugriechische Jahrbucher* 21 (1971-1974) σσ.234-235. L. Vranoussis, *Les Conseils attribués au prince Neagoe (1512-1521) et le manuscrit autographe de leur autre grec*, *Actes du IIe Congrès Internationale des Etudes du Sud-Est-Européen* (Athènes, 7-13 Mai 1970), τ. 4, Athènes 1978, σ.380. H. Follieri, *Initia hymnorum Ecclesiae Graecae*, vol.V (pars prior.) [Studi e Testi 215], Città del Vaticano 1966, σσ.291-292.

σίας, λογοθέτης και εξαιρετικός θεολόγος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, το οποίο υπηρέτησε υπό την ιδιότητα του μεγάλου ρήτορος για εβδομήντα και πλέον έτη². Ο Μανουήλ υπήρξε συγγραφέας αξιόλογος, βοήθησε δια της γραφίδος του πολλούς οικουμενικούς πατριάρχες (π.χ. τον Μάξιμο τον Γ', Διονύσιο τον Α', Ιερεμία τον Α', Ιωαννίκιο τον Α', κ.ά.) και προσέφερε σπουδαίο έργο στην ιστορία της νεοελληνικής παιδείας σε εποχή πολύ κρίσιμη (15ος και 16ος αι.) όχι μόνο για την επιβίωση του Γένους, αλλά και για τη συνέχεια της ελληνοβυζαντινής παράδοσης. Με τα δογματικά του κείμενα, τα ποιήματα που συνέθεσε, αλλά και τα ιστορικά, αγιολογικά και υμνογραφικά έργα του, κατόρθωσε να υπερασπίσει επιτυχώς τα ορθόδοξα δόγματα έναντι της Ουνίας και να παρηγορήσει τους Ορθόδοξους ενισχύοντας την πίστη τους στον Θεό. Σε αρκετά έργα του κατάφερε να αποθησαυρίσει στοιχεία για τον βίο και τις αρετές πολυάριθμων ορθόδοξων Ελλήνων, οι οποίοι κατά τον ιε' και ιστ' αιώνα αναδείχθηκαν ομολογητές, αλλά και να τους υμνήσει ως μάρτυρες της Ορθόδοξου πίστεως. Με την συγγραφική του, λοιπόν, δραστηριότητα στην τουρκοκρατούμενη Ανατολή υπηρέτησε πιστά την Ορθόδοξη εκκλησία και ωφέλησε πνευματικά το ποίμνιό της.

Ο παρών κανόνας του Μανουήλ είναι αφιερωμένος σε δύο πρόσωπα, στην Υπεραγία Θεοτόκο και στον Άγιο Νικόλαο, σύμφωνα και με την ακροστιχίδα *Σὺν τῇ Κυρίᾳ τὸν Νικόλαον σέβω*. Ο Άγιος Νικόλαος, Αρχιεπίσκοπος Μύρων της Λυκίας, ως γνωστόν, κατέχει εξέχουσα θέση στην Ορθόδοξη Εκκλησία και πολλοί εγκωμιαστικοί λόγοι έχουν γραφεί προς τιμήν του μεγάλου αυτού Ιεράρχου. Εξίσου αξιοσημείωτη είναι και η παρουσία του στην Ορθόδοξη Υμνογραφία³. Πέρα από τις τέσσερις εν χρήσει ακολουθίες του Αγίου Νικολάου, καταγράφονται συνολικά 35 κανόνες εις τὴν ἑορτὴν τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου ἐπισκόπου Μύρων τῆς Λυκίας, τους οποίους συνέθεσαν μεταξύ άλλων ο Ιωάννης Μαυρόπουλος, ο Ιωσήφ ο Υμνογράφος, ο Μανουήλ Φιλής κ.ά.

Εκτός όμως από τους κανόνες που είναι αφιερωμένοι στον Άγιο Νικόλαο,

2. Για την χρονολογία θανάτου του Μανουήλ Κορινθίου βλ. Τ. Γριτσόπουλου, *Πατριαρχική Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή*, τ. Α', Αθήνα 1966, σσ. 77-80. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἡ Πελοποννησιακὴ παιδεία μετὰ τὴν Ἀλωσιν*, Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, τ. Α', Αθήνα 1981-1982, σσ. 234-235. Χ.Γ. Πατρινέλη, *Δύο ανέκδοτα κείμενα περὶ τοῦ Μανουήλ Κορινθίου*, Πελοποννησιακά 8 (1971) σσ. 137-138. Δ. Σοφιανού, *Ο Νεομάρτυρας Μιχαὴλ Μαυροειδὴς ο Αδριανουπολίτης*, *Ανέκδοτα Αγιολογικά κείμενα τοῦ Μεγάλου Ρήτορος Μανουήλ Κορινθίου* κ.ά., Θεολογία 54(1983) σ. 792.

3. Περὶ τοῦ Αγίου Νικολάου στην Ορθόδοξη Υμνογραφία βλ. Χρ. Θέμελη, *Ὁ Ἅγιος Νικόλαος Ἀρχιεπίσκοπος Μύρων τῆς Λυκίας ἐν τῇ Ὑμνογραφίᾳ*, Συμπόσιον Πνευματικῶν ἐπὶ χρυσῷ Ἰωβηλαίῳ ἱερωσύνης τοῦ Μητροπολίτου Πατρῶν Νικοδήμου, Αθήνα 1989, σσ. 53-74. P.B. Paschos, *Saint Nicolaos dans l' hymnographie Byzantine*, Θεολογία 57 (1986) σσ. 397-422. A.Kominis, *Analecta Hymnica Graeca IV*, *Canones Decembris*, Roma 1976, σσ.52-207, Ε. Παπαηλιοπούλου-Φωτοπούλου, *Ταμείον Ανεκδότων Βυζαντινῶν Ασματικῶν Κανόνων*, Αθήνα 1996, σσ. 114-121. *Ανέκδοτοι κανόνες στον Άγιο Νικόλαο* υπάρχουν και στο χειρόγραφο της Μόσχας cgr 329, f 287 κ.εξ.

υπάρχουν και κανόνες, οι οποίοι εξυμνούν τον μεγάλο Ιεράρχη Νικόλαο μαζί με άλλα ιερά πρόσωπα, όπως την Υπεραγία Θεοτόκο, τους Τρεις Ιεράρχες, τον Άγιο Σπυρίδωνα επίσκοπο Τριφυθούντος. Η ύπαρξη κανόνων αφιερωμένων ταυτοχρόνως σε δύο ή περισσότερους αγίους είναι σπάνια και για τον λόγο αυτό αξιοσημείωτη. Ένας από τους κανόνες αυτούς είναι και ο παρών, ο οποίος σώζεται μόνο στον κώδικα 512 της Μονής Ιβήρων. Στον ίδιο κώδικα περιλαμβάνονται ακολούθως, λόγοι πανηγυρικοί και εγκωμιαστικοί, κανόνες κ.ά. και είναι στην πλειοψηφία του αυτόγραφος του μεγάλου ρήτορος. Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, αυτόγραφος είναι και ο συγκεκριμένος κανόνας. Ο τρόπος με τον οποίο είναι γραμμένο το κείμενο και η ύπαρξη διορθώσεων σε αρκετά σημεία του χειρογράφου μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι είναι αυτόγραφος του Μανουήλ. Η γραφή είναι ευανάγνωστη, χωρίς ορθογραφικά λάθη και με λίγα βραχυγραφικά σύμβολα και συντομογραφίες.

Ο κανόνας περιλαμβάνει εννέα ωδές (δεν υπάρχει β' ωδή), καθεμία από τις οποίες αποτελείται από ισάριθμα τροπάρια (τρία), εκτός από την ενάτη ωδή, η οποία έχει τέσσερα. Από τα 25 συνολικά τροπάρια του κανόνας τα 16 είναι αφιερωμένα στην Θεοτόκο και τα 9 στον Άγιο Νικόλαο. Το στοιχείο αυτό σε συνδυασμό με το ότι το πρώτο τροπάριο κάθε ωδής είναι πάντα αφιερωμένο στην Θεοτόκο, το δεύτερο στον Άγιο Νικόλαο και το τρίτο και τελευταίο πάλι στην Θεοτόκο ως θεοτοκίο σημαίνει ότι ο κανόνας είναι αφιερωμένος κατ'εξοχήν στην Υπεραγία Θεοτόκο, ενώ ταυτοχρόνως τιμάται και ο Άγιος Νικόλαος.

Οι πιστοί καλούνται να ψάλλουν τον κανόνα με ιδιαίτερη κατάνυξη σε περίοδο νόσου ή θλίψεως, όπως δηλώνεται από τον ίδιο τον ρήτορα στην αρχή. Ο κανόνας στο σύνολό του αποτελεί παράκληση προς την Θεοτόκο και τον Άγιο Νικόλαο για βοήθεια, προστασία, ευσπλαχνία και σωτηρία. Η συχνή χρήση κοσμητικών επιθέτων για τα δύο τιμώμενα πρόσωπα, αλλά και η ύπαρξη λέξεων ή φράσεων σπάνιων ή πρωτότυπων προβάλλουν τον ικετευτικό χαρακτήρα του κανόνας, δημιουργήματος υψηλής τέχνης και έκφρασης.

Ο παρών κανόνας του Μανουήλ του Κορινθίου επιτυγχάνει όχι μόνο να αποδώσει την εσωτερική ψυχική κατάσταση του ανθρώπου που βρίσκεται σε νόσο ή θλίψη, αλλά και να τον αναπαύσει ψυχικώς χαρίζοντάς του την ελπίδα για σωτηρία.

Κανὼν τοῦ αὐτοῦ μεγάλου ῥήτορος εἰς τὴν Ὑπεραγίαν ἡμῶν Δέσποιναν
Θεοτόκον καὶ εἰς τὸν μέγαν ἐν ἱεράρχαις Ἅγιον Νικόλαον.
Ἐπὶ συνοχῇ νόσου τε καὶ θλίψεως.

Ὁ κανὼν φέρων ἀκροστιχίδα
Σὺν τῇ Κυρίᾳ τὸν Νικόλαον σέβω.

Ἦχος δ' πλ.
ὦδὴ α'. Ἀσωμεν τῷ Κυρίῳ

Σύνδρομον τῇ θελήσει ἔχουσα
τὸ δύνασθαι, πανύμνητε, ῥῦσαι με
ἀθυμίας τῆς δεινῶς συνεχούσης
τὸν δοῦλον σου.

5 Ὑπερθεν ἱεράρχα Νικόλαε
θαῖττον ἐπιφοίτησον τῷ συνήθει σου
οἷκτῳ καὶ προσπίπτοντι νῦν μοι
βοήθησον.

θεοτ. Νοερῶς αἰτουμένοις πᾶσιν ἐπαρκῶν
10 φθάνεις Νικόλαε σὺν τῇ ἐπικουρίᾳ
τῆς δεσποίνης ἡμῶν
Θεομήτορος.

ὦδὴ γ'. Οὐρανίας ἀψίδος

Τίς τῇ θείᾳ σου σκέπη
προσπεφυγῶς πάναγνε
15 τῆς σῆς γλυκυτάτης οὐκ ἔτυχεν
ἀντιλήψεως· ὅθεν
δεόμενον κάμει τῆς
σῆς εὐσπλαγχνίας θαῖττον
κατοικτεῖρήσον ἢ τοῦ
20 ἐλέους πηγῇ.

heirm. α', EE 224, n. 321, Joannis

heirm. γ', EE 220, n. 315, Joannis

10 Act. 26, 22

20 Ps. 35(36), 9

25 Ἡ ὑφήλιος πᾶσα
 σοῦ τὰς σεπτὰς χάριτας
 ἄσπερ δαψιλῶς ἐπιχέεις
 πιστοῖς Νικόλαε
 κηρύττει πάντοτε· ὦν
 συμπαθεία σου θεία
 καὶ νῦν ἀνάδειξον
 μέτοχον ἑνδοξε.

θεοτ. 30 Κέκμηκα μετ' ὁδύνης
 σοῦ τὸ σεπτὸν ὄνομα
 πάντοτε φιλεύσπλαγχνε κόρη
 ἐπιβρώμενος·
 οὐ γὰρ ἐπίσταμαι
 καταφυγὴν ἄλλην ὅλως·
 35 διὸ μὴ παρίδης μου
 ψυχῆς τὴν αἵτησιν.

ᾠδὴ δ'. Εἰσακήκοα Κύριε

40 Ὑποπίπτω δεόμενος
 τῆς σῆς ἀγαθότητος, εἰδώς, Δέσποινα,
 ὅποσα θέλεις δύνασαι
 ὡς τελοῦσα μήτηρ τοῦ παντάνακτος.

Ῥοῦν πολλὴν τῶν πταισμάτων μου
 τῇ θερμῇ ἐντεύξει σου ἀποξήρανον
 καὶ ἀρχὴν θέσθαι σωτήριον
 Νικόλαε μάκαρ καταξίωσον.

θεοτ. 45 Ἵνα πόθῳ δοξάζω σου
 ἔλεος φιλάγαθε τὸ ἀμέτρητον
 ἀναζώωσόν με δέομαι
 ἢ ζῶην τεκοῦσα τὴν ἀΐδιον.

heirm. δ', EE 225, n. 322, Cosmae
 26 IV Ma. 6,13-IV Ma. 14,14
 28 Ps. 118(119), 63
 29 Ge. 44, 31
 40 Luc. 1, 43
 heirm. ε', EE 226, n. 324, Germani

ὥδῃ ε'. Ὁρθρίζοντες

50 Ἀπέρριμαι εἰς βάθος Θεόνυμφε
τῶν κακῶν μου
καὶ ποῦ καταφεύζομαι
εἰ μὴ πρὸς σέ τὴν ἐλπίδα μου.

55 Τῷ νῶ καὶ τῇ καρδίᾳ καὶ χεῖλεσιν
ἐκβοῶ σοι,
Νικόλαε πρόφθασον
καὶ τῆς ὁδύνης με λύτρωσαι.

θεοτ. 60 Ὁ φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον πάναγνε
δίσκον θεῖον
ἐαυτοῦ πεποίηκεν
ἐν ᾧ τὴν κτίσιν ἐφώτισεν.

ὥδῃ στ'. Χιτῶνά μοι

Νόος μου τὴν σαθρότητα ἀγνή
φαρμάκῳ πρεσβεῖα σου
ἱάσαι δέομαι
καὶ ἀνάπλασον εἰς δόξαν τοῦ τόκου σου.

65 Ναόν με εὐωδίας τοῦ Χριστοῦ
Νικόλαε ποιήσον
τῇ μεσιτείᾳ σου,
σὺ γὰρ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐχρημάτισας.

θεοτ. 70 Ἰάτρευσον νοσοῦντα με δεινῶς
ἢ Χριστὸν κύησας
τὸν ἐτοιμότατον
τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἀκέστορα.

heirm. στ', EE 224, 4, n. 321, Joannis

52 Rom. 15, 4-1 Joh. 3,3

53 Hb. 3, 16

57 1Tim. 6, 16

68 MM. 12, 4

heirm. ζ', EE 219, n. 314, Joannis

ὥδῃ ζ'. Θεοῦ συγκατάβασιν

75 Κατεύνασον, δέσποινα,
τὸν τῆς ψυχῆς μου τάραχον δέομαι
καὶ γαλήνην παράσχου
ὥς συμπαθῆς τε καὶ πολυέλεος
καὶ πρὸς ἀγάπην τοῦ υἱοῦ σου ἔθουνον
ὅπως δοξάζω αἰεὶ
τὰ μεγαλεῖα τὰ σά.

80 Ὁ νοῦς μου ἡχρεῖωται
καὶ ἡ διάνοια μεμελάνωται
καὶ ἡ δόξα παμμάκαρ
καὶ φαντασία σὺν τῇ αἰσθήσει δεινῶς
ἐξασθενοῦσι καὶ βοῶ Νικόλαε
85 ἰάτρευσόν με τοῖς σοῖς
μόνοις θερμοῖς οἰκτιρμοῖς.

θεοτ. Λιμὴν καὶ βοήθεια
καὶ σωτηρία καταφυγὴ τε πιστοῖς
Θεοτόκε ὑπάρχεις·
90 διὸ προστρέχω κἀγὼ τῇ σκέπῃ σου
καὶ μὴ παρίδῃς ἀλλὰ κατοικτεῖρησόν
καὶ τοῦ πιέζοντος νῦν
ἀπάλλαξόν με δεινοῦ.

ὥδῃ η'. Νικηταὶ τυράννου

95 Ἀληθῶς τὰ πάντα
ματαιότης πέφυκεν ἄχραντε κόρη
καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων
εἰς οὐδὲν λελόγισται ἐπικουρία,
ἡ δὲ θεία νεῦσις ἡ σὴ ἀνεμπόδιστος·
θέλησον οὖν μόνον καὶ πάντα δυνατὰ σοι.

heirm η', EE 221, n. 316, Joannis

76 Ps. 85(86), 5

79 Si. 33(36), 8

87 IV Ma. 13, 7

95 Ec. 1, 2

- 100 Οἶκος ἀνεδείχθης
 τῆς ὄντως Νικόλαε ἀγιωσύνης
 ἀπαστράπτων πᾶσι
 δαψιλῶς ἰάματα τοῖς δεομένοις·
 105 ὅθεν κάμοῦ μάκαρ πλήρωσον τὴν αἵτησιν
 ἵνα μετὰ πόθου ὕμνῳ σε εἰς αἰῶνας.

- θεοτ. Νέμοις Θεοτόκε
 πᾶσι τοῖς ἐν πίστει σοι προσερχομένοις
 ἀσθενοῦσι ῥῶσιν,
 καταπονουμένοις δὲ ἰσχὺν καὶ κράτος,
 110 χαρὰν θλιβομένοις, ὀρφανοῖς περίθαλψιν·
 τοῦ ἄκρως γοῦν πέλεις ἀγαθοῦ Θεοῦ μήτηρ.

ῥδὴ θ'. Κυρίως Θεοτόκον

- Σταγόνας τῶν δακρύων
 τῆς οἰκτρᾶς ψυχῆς μου
 ἄσπερ ἀνύμφευτε νύμφη ἐπίστασαι
 115 προοσδεξαμένη παράσχου
 μοι τὰ ἐλέη σου.

- Ἐν σοί μου τὰς ἐλπίδας
 πάσας ἀνεθέμην
 καὶ μὴ κενὸν ἀποπέμψης Νικόλαε·
 120 ἢ οἰκουμένη γοῦν πλήρης
 τῶν χαρισμάτων σου.

- Βαδίζειν μὲ πρὸς τρίβους
 μάκαρ σωτηρίους
 διηνεκῶς ταῖς εὐχαῖς σου ἐνίσχυσον
 125 καὶ ἀγαθῶν τῶν μελλόντων
 τυχεῖν ἀξίωσον.

heirm. θ', EE 224, n. 321, Joannis

109 De. 8, 17

122 Ps. 22(23), 3

θεοτ. Ὡφθης λαμπρὸν δοχεῖον
 Θεοῦ τῶν χαρίτων
 130 ὧ πᾶς πιστὸς προσίων ἁγιάζεται
 καὶ τοῦ λυποῦντος τὴν λύσιν
 θᾶττον κομίζεται.